

Перцева В.А.

к. філол. н., доцент

Харківський національний університет внутрішніх справ

ФОЛЬКЛОР І ЛІТЕРАТУРА: ОСОБЛИВОСТІ ПОБУТУВАННЯ

Відносини між фольклором і літературою традиційно неоднозначні – від усунення будь-яких меж й визнання абсолютної тотожності між ними до затвердження принципових розбіжностей як в природі творчості, так і в особливостях існування. Фольклор, безумовно, специфічний вид творчості, проте повністю протиставляти його літературі не можна, але не можна й стверджувати постійність зв'язку в їхніх взаємовідносинах.

Фольклор, як культурне явище, проявляється у кожного народу на різних етапах його розвитку. У фольклорі відсутні незмінні характеристики змісту, стилістичні особливості, жанрові, сюжетні. Визнаючи за ним ознаку традиційності, фольклор є явищем динамічним і на різних етапах історії духовної культури отримував свої специфічні риси. Функції фольклору загалом і окремих його жанрів теж змінювались – залежно від характеру загальних змін структури усієї культури, від поєднання її фольклорних і «не фольклорних» форм.

Найхарактернішою ознакою фольклору визнається вербальність, що й спричиняє його обов'язковий зв'язок із літературою.

Література з'являється з виникненням писемності й не лише оформлюється поступово, як автономна від фольклору сфера словесного мистецтва, але й бере найактивнішу участь у житті фольклору. Отже, зрозуміти фольклор без впливу літератури, на наш погляд, не можна. Навіть така його архаїчна складова, як обрядовість, увібрала в себе безліч елементів більш пізнього походження, що не мають відношення до давньої культури. Фольклор – явище історичне, адже завжди створював власну художню концепцію історії, або ж, навпаки, прагнув в уснопоетичній формі зберегти в пам'яті народу правдиву історію. Ще дореволюційний фольклоризм, наприклад, вказував на помітну подібність численних билинних сюжетів і мотивів із літературних пам'ятників.

Так, складно не помітити, наприклад, що Олешко Попович (Альоша Попович) долає Тугарина Змія за допомогою такої ж витівки, якою скористався Олександр Македонський під час двобою з індійським царем Пором (герой спонукає ворога озирнутися на силу-силенну воїнів, яких той нібито привів із собою, і відрубав в цей час йому голову). Твір про Олександра Македонського був добре відомий в Київській Русі, і, мабуть, читали його не лише представники «вищого класу». О. М. Веселовський знайшов схожість між билиною про Садка й давньофранцузьким романом про Тристана де Леонуа, що теж свідчить про те, що до фольклору часто потрапляли літературні мотиви.

Наприкінці XIX ст. відомий вчений-фольклорист І. М. Жданов стверджував, що «поряд із піснями, що склалися на історичній основі й утримують цю основу в більш пізніх переказах, знаходимо такі фольклорні

твори, у яких історичні спогади замінюються на інший літературний матеріал. Матеріал цей запозичується із казок, легенд, притч» [1].

Загалом, історія будь-якого казкового сюжету будується не лише на підставі суто фольклорних фактів, але й на літературних свідченнях: адже практично усі казкові сюжети були згодом зафіксовані в літературі. Їхня історія сповнена нескінченними переходами з літератури у фольклор і навпаки, отже, майже усі популярні версії казкових сюжетів містять мотиви літературного походження, що стали надбанням усної традиції. Це можна сказати й про пісні.

Професійні співаки й казкарі з давніх-давен відомі як на Заході, так і на Сході (жонглери й скоморохи, читці казок та авантюрних романів на східних базарах). Книжкова редакція фольклорних текстів не завжди була останньою стадією їх побутування. З літератури вони знову поверталися у фольклор, зберігаючи рештки літературної обробки. Надбанням письмової традиції стали малі жанри фольклору – прислів'я й загадки.

Вже у XVII ст. знайшлося немало поціновувачів, що складали заради дозвілля й розваги цікаві збірки прислів'їв і загадок. Основний їх матеріал – це прислів'я, що були почутими особисто укладачами. Влучна характеристика, вдалий вислів зводилися до рангу прислів'я. Такими були, наприклад, народні уявлення про факти біблейської історії. Поза сумнівом, багато прислів'їв і загадок книжкового походження.

Фольклор проявив себе і в наші дні, але придбав нові форми. Наприклад, одним із жанрів письмового фольклору середини XX століття є альбом. Джерела його – у дворянській культурі. З самого свого виникнення альбомна традиція втілює тексти літературного походження у факти фольклору: вони «відриваються» від авторів, варіюються й переосмислюються, впливаючи на тексти, що виразно зберігають свою літературну природу. Тексти змінилися, але традиційною залишалася структура: лірика (з переважно драматичними сюжетами, ідеальним проявом яких був міський романс), жартівливі написи й побажання, усілякі вислови, що стосуються, звичайно ж, кохання й дружби. Альбом – це не щоденник: він розрахований на читання вголос, часто і на те, що читачі/слухачі теж що-небудь туди впишуть, остаточно перетворюючи його на фольклорний продукт. Отже, форми впливу літератури на розвиток фольклору досить різноманітні й важливі.

Достатньо поширеною серед науковців є думка, що для визнання будь-якої аматорської творчості фольклором, текст повинен стати частиною народної традиції, тобто повинен передаватися з уст до вуст, розірвавши усілякий зв'язок зі своїм автором. А якщо текст варіюється, це остаточно надасть йому фольклорного статусу.

Отже, сучасна наука підкреслює безсумнівний зв'язок культури й традиції, фольклору й літератури. Не існує суспільство без культури, тобто без механізму, що забезпечує його функціонування. Такий механізм не може сформуватися без фольклору, який певною мірою є системою соціально-значущих культурних стереотипів. Зараз ми можемо спостерігати, що розвиток суспільства супроводжується не знищенням усних традицій, а зміною однієї системи традицій на іншу, одного типу культури на інший. Це стосується і

фольклору. Будь-який зв'язок тексту, фольклорного або літературного, усного або письмового, є традицією. Розбіжність між фольклором і літературою – це лише невідповідність у змісті того, що передається за допомогою прямої або опосередкованої комунікації та в способах її оновлення.

Література

1. Жданов И.Н. Сочинения Т.1. СПб, 1904. С.816-817.
2. Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука: Логико методологический анализ. Москва : Мысль, 1983. 284с.
3. Погонєць Я.А. Етапи фольклорно-літературної контамінації. *Молодий вчений*. 2015. № 12 (27). С. 52-56.